

255

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԻՆԿԵԱՆ ՈՐԲԱՆԱՄ ԿԱՆԱՆՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ՄԱՅՐԻ - ԳԻՒՂ

ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԱՐԱՊԵԱՆ

ԻՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

✠ ՏԱՐՐԱԿԱՆ Ա. Բ. ԴԱՍԱՐԱՆԻ ✠

(ԽՈՒՊԵՍԵՐԵԱՆ Ա. ՄՐՅԱՆԱԿԻ ԱՐԺԱՆԱՑԱՆԻ)

5 (075)

2-83

Կ. ԳՈՒԽ, 1914

ՏԳԱՐԱՆ "ԱՐԱՐԱՆ"

20 MAY 2010

19 MAY 2005

5 (075)

4-83

ար

Հ. ԱՐԱՊԵԱՆ

ԻՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

—•—
✻ ՏԱՐՐԱԿԱՆ Ա. Բ. ԴԱՍԱՐԱՆԻ ✻

Կ. ՊՈԼԻՍ, 1914

ՏՊԱՐԱՆ "ԱՐԱՔՍ"

21.02.2013

255 255

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Իրերը եւ արտաքին աշխարհը ուսումնասիրելու պետք էրեւան կուգայ տղուն մեջ անմիջապէս որ՝ ան կը գիտակցի ապրած միջավայրին, ասկէջ ծագում կ'առնէ իր մեջ այն բուն հետաքրքրութիւնը որ զինքը հարցումներու կը մղէ։ Ամեն ինչ իրեն համար գաղտնիք մըն է. ամեն ինչ իրեն համար անձանօր մը. ուսուցիչը այդ հետաքրքրութիւնը կը ծառայեցնէ տղուն օգտին անոր տալով նախնական կրթութիւն մը նարտարօրէն ուսումնասիրուած։ Տղան լաւ եւս կըմբռնէ իրեն հաղորդուած ծանօթութիւնները երբ կը տեսնէ որ անոնք կը բղխին իրերէն որ զինքը կը շրջապատեն. որոնց կ'ապուած է իր եութիւնը եւ որոնց գոյութիւնը իր եութենէն կ'ախուսուին. ուրեմն այդ ծանօթութիւնները իրեն պիտի ներկայանան իր շուրջի իրերէն. նախ տունէն եւ պարտեզէն, ագարակէն կամ մարգագետինէն. արտերէն զոր կը նանչնայ. յետոյ անցնելով անձանօրին՝ անտառներէն, հեռաւոր երկիրներէն պիտի ստանայ ծանօթութիւններ։ Արտաքին աշխարհի այս ուսումնասիրութիւնը անսպառ աղբիւր մըն է. մանուկը ծարաւի է անոր, ուսուցիչը այդ ծարաւը կը լազեցնէ բուն իսկ վայրկեանին, որ մանուկին մտաւորական զարթոնման վայրկեանն է. Այդ ծանօթութիւնները առարկայական ցամաք բացատրութենէ աւելի բան մըն են. մասնաւորէն բնդհանութիւն առաջնորդելու կը ձգտին։

Ուսանողը դէպի բնդհանուր ծանօթութիւններ, դէպի գիտութիւններ քայլ մը առնելով՝ իր կեանքին կուտայ նոր եւ իրական զարկ մը։

Իրերու գիտութիւնը իր նպատակին կը հասնի այն տունէն երբ ձեռակերտ առարկաներէ բնական առարկաներու անցու-

7057-56

մը կը կատարուի նարտարօրէն. այսպէս, կենդանական առարկաներու զննութենէն՝ յոյժ բնականաբար կանցնի կենդանաբանութեան. պտուղներու, ծաղիկներու զննութեամբ ուսանողը ը հետաքրքրուի բուսաբանութեան. բներեւոյթի մը տեսքը իրեն կը ներշնչէ բնագիտութիւն ուսանելու իղձը եւ այսպէս բնութեան ո եւ է գործօն զօրութեան մը տպաւորութիւնը սիրելի կընծայէ իրեն բնալուծութիւնը: Բնական կերպով միացած բոլոր այս գիտական ծանօթութիւնները ոչ միայն կ'ընդարձակեն ուսանողին հմտութեան մթերքը այլ եւ զայն կը դարձնեն ուսումնասիրող միտ մը, զննող իմացականութիւն մը, կ'առաջնորդեն խորհրդածութեան, բանի մը նպատակին եւ սկզբունքին քափանցողութեան:

Այս խորհրդով է որ մղուեցանք սոյն իրագիտութիւնը առարկայական գիտութենէ աւելի բան մը ընել. նառազայքի անց մը հագիւ բանալով վարագութիւն վրայ որուն ետին ամբողջ գիտական աշխարհ մը կայ:

Ուսանողը բոլ սիրէ գիտութիւնը. մարդս մեծ է գիտութեամբ միայն:

Հ. ԱՐԱՊԵԱՆ

== ԻՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ==

Դ. Ա. Ս. Ա.

ԲԱՂԴԱՏՈՒԹԻՒՆ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ԲՈՅՍԵՐՈՒ

Դասին նպատակը

Զարգացնել յոսցման, իմաստասիրութեան եւ բացասութեան կարողութիւններ, գործարանաւոր համաց երկու դասերու միջեւ զննուած նմանութիւնները ու տարբերութիւնները փնտնել ստղով աշակերտին:

Ներածութիւն

Օրիորդը. — Կ'ուզեմ որ ըսէք ինձ թէ երէկ երեկոյ, տուն գացած ատեննիդ ձեր ճամբուն վրայ ի՞նչ տեսաք, ի՞նչ կենդանի:

Աշակերտ մը. — Մեծ շուն մը տեսայ ես:

Ուրիշ աշակերտ մը. — Պզտիկ կատու մը տեսայ:

Ուրիշ մը. — Ես ալ ձի մը տեսայ:

Օրիորդ. — Ո՞վ կընայ ըսել՝ շուները, կատուները եւ ձիերը ի՞նչ կ'ըսուին:

— Կենդանի կ'ըսուին անոնք:

— Երբեմն տուն գացած ատեննիդ, ուէ տան մը առջևէ կ'անցնիք. այդ տունը գեղեցիկ պարտէզ մը ունի. այնպէս չէ. պարտէզ մը որ ածուներով զարդարուած է, և ինչո՞վ տակաւին. ածուներուն մէջ ի՞նչ կայ :

— Այո՛ւր ծաղիկներ կան :

— Ծաղիկներն ի՞նչ կ'ըսուին :

— Ծաղիկներն կ'ըսուին բոյս :

— Լաւ : Ձեր մէջէն ո՞վ կուզէ կենդանիի մը և բոյսի մը վրայ բան մը ըսել . ձեռք վերցուցէք : Ձեր մէջէն որո՞ք վիրաւորեալ կենդանի մը տեսած են : Ձեռք վերցուցէք : Քանի մը տղայ ձեռք կը վերցնեն :

— Ի՞նչ կենդանի տեսած ես դուն :

— Շուն մը տեսած եմ՝ որուն թաթիկը կոտրած էր :

— Ի՞նչպէս գիտցար թէ վիրաւորուած էր ան :

— Որովհետեւ կը կաղկանձէր :

— Եւ ինչո՞ւ կը կաղկանձէր :

— Որովհետեւ թաթիկը կը ցաւէր :

— Ցաւ կզգար, այնպէս չէ՞ : Ձեր մէջէն որո՞ք կը կարծեն թէ ծառ մը ցաւ կզգայ՝ երբ անոր զարնենք :

— Եւ ոչ մէկը :

— Ի՞նչ է շունը :

— Շունը կենդանի է :

— Ուրեմն երբ որ կենդանի մը վիրաւորուած է կզգայ . . . ի՞նչ :

— Ցաւ :

— Եւ ի՞նչ է ծառը

— Ծառը բոյս է :

— Ուրեմն բոյսը չզգար . . .

— Ցաւ :

— Լաւ ուրեմն կենդանիի մը և բոյսի մը միջեւ գտնուած տարբերութիւնը ի՞նչ է :

— Կենդանին ցաւ կզգայ և բոյսը չզգար :

— Շատ լաւ :

ՊԱՍԸ

Օրիորդը. — Արօտի մը քովէն անցած էք երբէք, և տեսած էք անոր մէջ ձիեր :

— Այո՛, ես անցած եմ :

— Ի՞նչ կընէին հոն ձիերը :

— Խոտ կուտէին :

— Ուրի՞շ :

— Կը վազվզէին :

— Երբ որ ձի մը ցանկի մը մէջն է և կը տեսնէ որ ցանկապատէն անդին կանաչներով լեցուն տեղ մը կայ. ի՞նչ կը կարծէք որ ձին կ'ուզէ ընել այն ատեն :

— Կ'ուզէ հոն երթալ :

— Անոնք որ այսպէս կը կարծեն թող ձեռք վերցնեն :

— Եւ երբ այն տեղի խոտն ուտէ հատցնէ ի՞նչ կ'ուզէ ընել :

— Կ'ուզէ ուրիշ տեղ մը երթալ :

— Այսպէս ուրեմն կրնայ տեղէ մը ուրիշ տեղ երթալ :

— Կրնայ տեղէ մը ուրիշ տեղ երթալ :

— Այո, ուրիշ խօսքով կրնայ շարժիլ. ծառն ալ կը շարժի՞ արդեօք :

— Ծառը չի կրնար շարժիլ :

— Ինչո՞ւ համար :

— Որովհետեւ գետնին փակած է այն :

— Այո, հողին վրայ հաստատուած է :

— Զիտէ՞ն համար ի՞նչեր ըսիք :

— Ըսինք թէ ձին կենդանի է :

— Հապա ծառը :

— Ծառը բոյս է :

— Ուրեմն ինչ տարբերութիւն կայ կենդանիի և բոյսի միջև :

— Կենդանին կրնայ տեղ փոխել, բայց բոյսը հաստատուած է հողին վրայ :

— Շատ լաւ :

Դ Ա Ս Դ .

Օրիորդ.— Կատու մը կամ ծաղիկ մը մինչև վերջը կ'ապրի՞ն :

— Ոչ, չեն ապրիր, կը մեռնին :

— Անոնք չի մեռած ի՞նչ էին կ'ըսենք :

— Կ'ըսենք թէ ողջ էին :

— Այո, ողջ էին, այսինքն թէ կեանք ունէին. կենդանին և բոյսը երկուքն ալ կենդանի

էակներ են : Եւ ի՞նչ կ'ըսենք երբ երկուքն ալ դադրին կեանք ունենալէ :

— Կ'ըսենք թէ մեռած են :

— Ուրեմն ի՞նչ բան կայ որ երկուքին ալ հաւասար ըլլայ :

— Երկուքն ալ կ'ապրին: Երկուքն ալ կը մեռնան, երկուքն ալ կը մեռնին :

— Այդ ամենքն մէկ խօսքով մը ըսէք հիմա :

— Կենդանին և բոյսը կ'ապրին, կը մեռնան ապա կը մեռնին :

— Շատ լաւ :

Դ Ա Ս Դ .

Օրիորդը.— Ձեր մէջէն քանի՞ հոգի տեսած է ձիուն խոտ ուտելը :

Քանի մը տղաք ձեռք կը վերցնեն :

— Խոտը ձիուն ի՞նչն է :

— Խոտը ձիուն սնունդն է :

— Ուր կը դնենք մենք մեր սնունդը ուտելու համար :

— Մեր բերնին մէջ կը դնենք մենք մեր սնունդը :

— Եւ ինչ է ձին :

— Ձին կենդանի մըն է :

— Ուրեմն կենդանին ո՞ւր կէ ներս կ'առնէ իր սնունդը :

— Բերնէն :

— Ձեր մէջէն որ պղտիկ աղջիկը կամ որ

պզտիկ մանչը կրնայ ըսել ինձ թէ բոյսն ինչպէս
կը սնանի :

Ոչ ոք կը պատասխանէ :

Օրիորդը. — Երբ ջուր լեցնեմ բոյսի մը ար-
մատին վրայ, ուր կ'երթայ ջուրը, կրնամ ըսել :

— Բոյսին արմատներուն մէջ կ'երթայ :

— Այո, ջուրը ի՞նչ օգուտ ունի անոր :

— Բոյսը կը մեծցնէ :

— Եւ ի՞նչ օգուտ ունի մեզի մեր սնունդը :

— Մեզ կը մեծցունէ :

— Եթէ բոյսին իր արմատներով առած ջուրը
զայն կը մեծցնէ. այդ ջուրը ի՞նչ է ուրեմն բոյ-
սին համար :

— Բոյսին սնունդն է այն :

— Շատ լաւ. ո՞վ կրնայ ըսել ինձ թէ բոյսն
ուրիշ ի՞նչ բանի միջոցաւ կը սնանի : Մէկն ալ
չգիտե՞ր : Ուրեմն ես ըսեմ, մտիկ րէ՛ք. իր տե-
րեւներովը : Ձեզմէ մէկը կրնայ ըսել հիմա թէ
տերեւներովը ի՞նչ տեսակ սնունդ կ'առնէ :

— Օգ կ'առնէ : (տղայ մը) :

— Ջուր կ'առնէ (ուրիշ տղայ մը) :

— Կենդանին սնունդը բերնովը կ'առնէ. բոյ-
սը արմատներուն և տերեւներուն միջոցաւ կ'առ-
նէ զայն : Կենդանին թոքերովը կը շնչէ, բոյսը
տերեւներովը :

Ուսուցիչը քանի մը բացատրութիւններ կուտայ բոյսերու
սնունդման կերպին վրայ եւ աշակերտներուն գտնել կուտայ
սա խօսքը. — Կենդանին բերնովը կ'առնէ իր սնունդը եւ բոյ-
սը իր արմատներովը ու տերեւներովը կ'առնէ զայն :

Վ Ս Ս Ս .

— Ձեզնէ որո՞նք կրնան ըսել ինձ թէ ի՞նչպէս
շունչ կ'առնենք մենք :

— Մեր թոքերովը, մեր քիթովը ու բերնովը :

— Շատ լաւ, հապա ձին, եզը, շունը ի՞նչ-
պէս կը շնչեն :

— Անոնք ալ նոյնպէս իրենց թոքերովը :

— Հիմա քանի՞ տղայ կը կարծէ թէ բոյսերն
ալ շունչ կ'առնեն :

Քանի մը տղայք կը կարծեն թէ՛ այո կը շնչեն,
քանի մը տղայք եւս ասոր հակառակը կը կարծեն :

— Այո, բոյսերը կը շնչեն : Ո՞վ կրնայ ըսել
թէ ինչպէս կը շնչեն :

Ոչ ոք չը պատասխանէ :

— Է՛հ ուրեմն. ահա կ'ըսեմ, իրենց տերեւնե-
րովը կը շնչեն :

— Հիմա՝ Տիրան դուն ըսէ տեսնեմ՝ թէ կեն-
դանին ինչով կը շնչէ և բոյսն ի՞նչով :

— Կենդանին իր թոքերովը կը շնչէ, իսկ բոյ-
սը իր տերեւներովը :

Քաղուած. — Կ'ուզեմ որ Զարուհին ըսէ ինձ հի-
մա տարբերութիւնները որ կան կենդանիի մը
և բոյսի մը մէջ :

Ա. Կենդանին ցաւ կզգայ, բայց բոյսը չզգար :

Բ. Կենդանին կրնայ տեղ փոխել, շարժիլ,
բայց բոյսը չկրնար :

Գ. Բոյսը, կենդանին կ'ապրին, կը մեծնան և
կը մեռնին :

Դ. Կենդանին սնունդը բերնովը կ'առնէ. բոյսը արմատներուն, տերեւներուն միջոցաւ կ'առնէ զայն :

Ե. Կենդանին թոքերովը կը շնչէ, բոյսը տերեւներովը :

Դ Ա Ս Զ.

Օրիորդը. — Գիտէ՞ք թէ մարդուն ամենէն առաջին և ամենէն կարևոր պէտք սնունդն է :

Ըսէ՞ք տեսնեմ որ բաները սնունդ կը սուսին :

— Սնունդ կը կոչուին այն ամեն բաները որոնք կ'ուտուին :

— Սնունդները քանի՞ տեսակներու կը բաժնուին .

Ոչ ոք կը պատասխանէ :

Օրիորդը. — Տղաքս, սնունդները կը բաժնուին երկու տեսակներու, բուսական և կենդանական : Հիմա ըսէ՞ք տեսնեմ որոնք են բուսական սնունդները :

— Բուսական սնունդներն են . հաց , բանջարեղէնները, ընդեղէնները, պտուղները և այլն :

— Կենդանականները որոնք են :

— Միս, կաթ, հաւկիթ, կարագ, մեղր :

— Մարդիկ ապրելու համար այս երկու տեսակ սնունդներէն որոնն աւելի պէտք ունին :

— Մարդիկ ապրելու համար այս երկու տեսակ սնունդներուն ալ պէտք ունին :

Ինչո՞ւ համար այդ երկու տեսակին ալ պէտք

ունի մարդ ապրելու համար, գիտէ՞ք, որովհետեւ մին առանց միւսին զինքը անօթի և տկար կը թողու :

Դ Ա Ս Է.

Հ Ա Յ

Օրիորդը. — Հացը ինչո՞վ պատրաստուած սնունդ է :

— Հացը ցորենի ալիւրով պատրաստուած սնունդ է :

— Հացի տեսակներն որոնք են

— Հացի տեսակներն են ճերմակ կամ սև :

— Հացի յատկութիւններն որոնք են :

— Թարմ հաց կամ օթեկ :

— Տղաք, ամեն երկրի մէջ ցորեն չհասնիր, կան շատ ցուրտ կամ լեռնոտ երկիրներ ուր ցորեն չի հասնիր :

— Այն ատեն ցուրտ և լեռնոտ երկիրներու մէջ հացը ի՞նչէ կը շինեն, օրիորդ :

— Յուրտ կամ լեռնոտ երկիրներու մէջ, մարդիկ իրենց հացը ուր չ բոյսերէ կը շինեն, ինչպէս հաճար, կորեակ, սև ցորեն, եգիպտացորեն և շագանակ :

- Օրիորդը. — Ի՞նչ է այս, տղաքս,
— Յորենի հասկ մըն է, օրիորդ:
— Այս հասկին մէջ ի՞նչ կայ, կրնա՞ք ըսել:
— Այդ հասկին մէջ ցորենի հատիկներ կան:
— Սա հատիկներուն պէս, այնպէս չէ:
— Այո, օրիորդ:
— Շատ լաւ, կը յիշե՞ք թէ մարդիկ ինչ բա-
նի կը գործածեն զայն:
— Յորենով հաց կը շինեն. Օրիորդ:
— Միտքերնիդ լաւ հասկցուցէք, ցորենի սա
հատիկներովը հաց կը շինեն:
— Ոչ, օրիորդ, այդ հատիկներէն հանուած
ալիւրով:
— Լաւ, բայց մարդիկ այդ հատիկներուն
մէջի ցորենը ի՞նչպէս կը հանեն:
Ոչ ոք կը պատասխանէ:
— Լաւ. ըսեմ ձեզի, աղօրիքի մէջ, երկա-
նաքարի տակ ճգմելով ատոնք: Եւ ուր կը
բուսնի ցորենը:
— Յորենը դաշտերուն մէջ կը բուսնի:
— Ի՞նչպէս կը կարծէք՝ ցորենը դաշտերուն
մէջ ինքնիրեն կը բուսնի արդեօք:
— Ոչ, օրիորդ, առաջուց պէտք է ցանել զայն:
— Շատ լաւ, հոգին մէջ ցորենը դեռ չցա-
նած մարդիկ ի՞նչ կընեն հողը:

- Հողը կը փորեն և աղը կը ցանեն:
— Պէտք է ըսել հողը կը հերկեն, և աղբով
կը պարարտացնեն զայն:

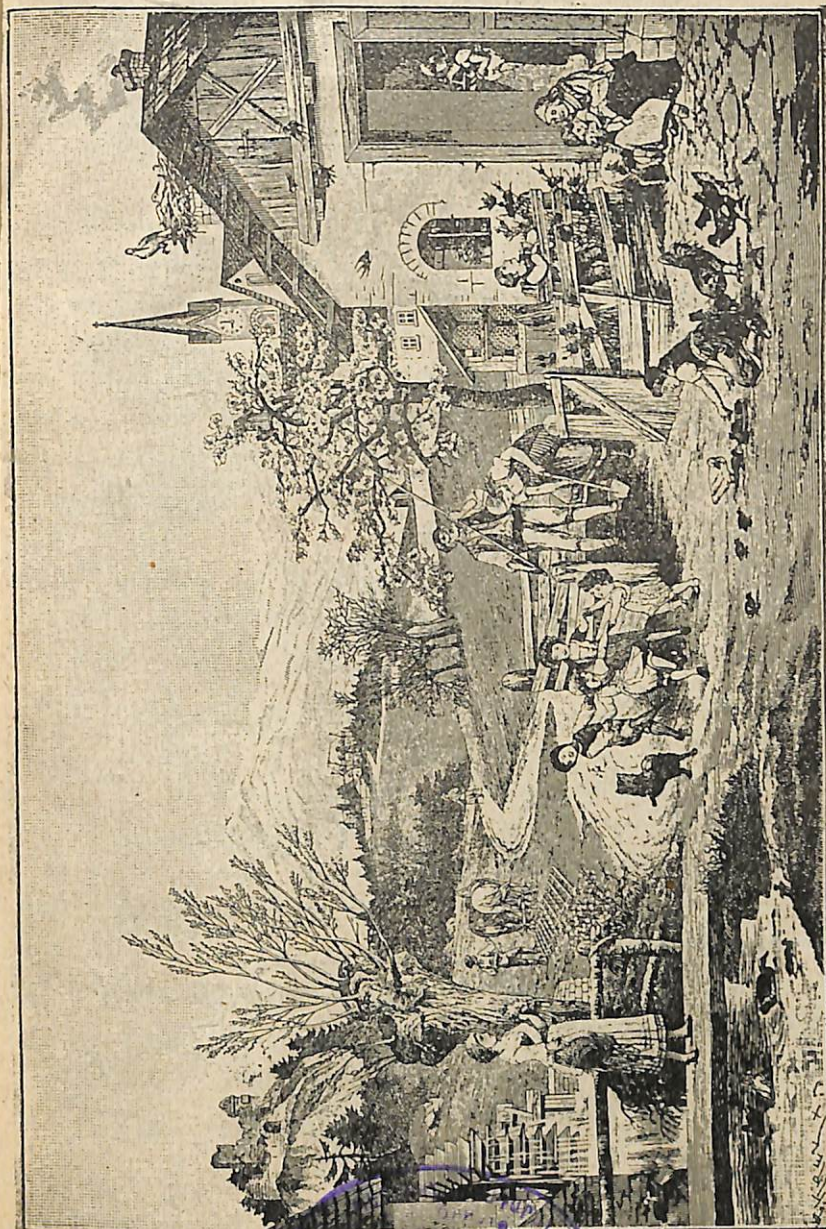

- Օրիորդը. — Միտք ուսկից կը հանուի և ի՞նչ-
պիսի սնունդ է:
— Միտք օգտակար սնունդ մըն է որ կենդա-
նիներէն կը հանուի:
— Ուտելու միսերը քանի՞ կարգի կը բաժ-
նուին, զիտէ՞ք: Ուտելու միսերը երեք կարգի կը
բաժնուին. որոնք են. մսագործի միս, որսի միս
և ջրային կենդանիներու միս:
— Մսագործի միսերը որոնք են, ըսէք:
— Ոչխարի միս:
— Ոչխարի միսէն գատ կան նաև գառնուկ,
այծ, ուլ եզ, կով, հորթ, խոզ և ընտանի հաւեր:
— Որսի միսերը որոնք են, օրիորդ:
— Որսի միսերն են նապաստակ, ճագար,
այծեամ, եղջերու և որսի հաւեր՝ ինչպէս կարաւ,
լորամարգի են:
Հիմա դուք ըսէք, տղաքս, ջրային կենդանի-
ներէն որոնք ուտելու կը գործածուին:
— Ջրային կենդանիներու մէջէն ուտելիքնե-
րն են ծովու և անուշ ջրի ձուկեր:
— Կան նաև, տղաքս, կրեայ, խեչեփառ, խեց-
գետին, ուլականջ, ոստրէ:

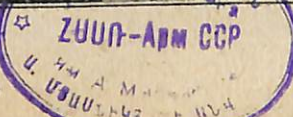
ՀԱԻ

- Որո՞նք են ընտանի հաւերը, տղաքս :
- Հաւը, բաղը, սագը, հնդկահաւը :
- Այսօր կ'ուզեմ ձեզի ցոյց տալ մի քանի պատկերներ : Ի՞նչ կը տեսնէք այս պատկերին մէջ :
- Մենք կը տեսնենք տուն մը պարտէզով , կը տեսնենք ծերունի կին մը և հաւ մը :
- Ի՞նչ կընէ ծերունի կինը, կրնա՞ք ըսել :
- Ծերունի կինը աթոռին վրայ նստած գաւի կը ցանէ հաւին առջև :
- Հաւը ի՞նչ կընէ :
- Հաւն ալ գարին ուտելու վրայ է :
- Հիմա ըսէք տեսնեմ՝ հաւը ինչով ծածկըւած է :
- Հաւը ծածկուած է փետուրներով :
- Սա ամանին մէջ դրուածը ի՞նչ է արդեօք, կրնաք ըսել :
- Ատոնք հաւկիթներ են :
- Հաւկիթը ուրկէ կ'ստանանք , գիտէք :
- Հաւէն , հաւէն :
- Լաւ, հաւը ի՞նչ օգուտ ունի եղեր մեզի :
- Հաւը կուտայ մեզի հաւկիթ :
- Ուրիշ ի՞նչ կուտայ :
- Միս և փետուր :

12-7205

2057-56

— Հիմա տեսնեմ ռով պիտի կրնայ պատմել սիրուն կերպով փոքրիկ պատմութիւն մը այս կնոջ և հաւին վրայ :

(Տղաք իրենց ձեռքերը վեր կը վերցնեն հասկցնելու համար քե ամենքն ալ կարող են պատմել ուզուած պատմութիւնը :)

— Ամէնքդ ալ միտք պահեր էք ուրեմն իմ ըրած պատմութիւնս . ըսէք տեսնեմ ամէնքդ ալ մէկտեղ այնպիսի սիրուն կերպով որ հաւնիմ :

Տղաք մէկ բերան կ'սկսին պատմել :

Պառաւ կին մը հաւ մը ունէր , որ ամեն օր մէկ մէկ հաւկիթ կ'ածէր . ամեն օր երկու կամ երեք հաւկիթ ածելու յոյսով շատ գարի կերցուց հաւին և գիրցուց զայն : Բայց գիրցած հաւը ալ հաւկիթ չածեց :

— Շատ լաւ . ամենքդ ալ ուզածիս պէս միտքերնիդ պահեր էք պատմութիւնը . հիմա քանի մը հարցումներ ալ ունիմ ձեզի . մտիկ ըրէք , տեսնեմ . հաւը այս պառաւինն էր , այնպէս չէ :

— Այո :

— Հաւը ամէն օր ի՞նչ կ'ածէր :

— Մէկ մէկ հաւկիթ :

— Ինչո՞ւ համար պառաւը սկսաւ շատ գարի տալ հաւին :

— Անոր համար որ օրուան սէջ քանի մը հաւկիթ մէկտեղ ածէ հաւը :

— Բայց հաւը կրցաւ ածել շատ հաւկիթ :

— Ոչ , բնաւ չածեց :

— Ինչո՞ւ համար ալ չածեց :

— Անոր համար որ գիրցած էր և գիրուկ հաւերը հաւկիթ չեն ածեր :

— Կինը եթէ գիտնար որ իր հաւը գիրցածին պէս ալ հաւկիթ չպիտի ածէր՝ արդեօք պիտի ուզէր գիրցնել զայն :

— Ոչ , չպիտի ուզէր գիրցնել զայն :

— Հիմա ըսէք տեսնեմ՝ ի՞նչ կը սորվիք այս պատմութենէն :

— Կը սորվինք թէ բան մը չգիտնալը վնասակար է : Բան չգիտցողը ունեցածն ալ կը կորսնցնէ այս կնկան պէս :

— Ուրեմն ի՞նչ ընելու ենք , տղաքս :

— Պէտք է միշտ նոր բաներ սորվելու ետեւէ ըլլանք :

Դ. Ա. Ս. ԺԲ.

Բ Ա Դ

Օրիորդը .— Ըսէք տեսնեմ , տղաքս , ի՞նչ կը տեսնէք այս պատկերին վրայ :

— Կը տեսնենք մենք բազիկներ այդ պատկերին վրայ :

— Կրնա՞ք ըսել ինձ թէ բազը հասակով որքո՞չ չափ է :

— Բազը հասակով հաւի չափ է :

— Բազին գլուխը ի՞նչպէս է : Կտուցը ի՞նչպէս :

— Բազին գլուխը փոքրիկ է և կլոր . կտուցը լայն է , տափակ և երկար :

— Լաւ, հիմա խօսեցէք ինծի բաղին քիթի ծակերուն, աչքերուն և աւանջներուն վրայ :

— Կտուցին վրայ կը գտնուին բաղին քիթի ծակերը . աչքերը երկու հատ են . երկու հատ աւանջներ ունի բաղը, բայց անոնք որոշ չեն երեւիր :

— Լաւ, բաղին պարանոցը ի՞նչպէս է, մարմինը ի՞նչպէս :

— Բաղին պարանոցը բաւական երկայն է, մարմինն ալ ձուլած է :

— Ձուլած եւ բաւական ի՞նչ ըսել է, տեսնեմ, ճիշդ պահած է :

— Ձուլած եւ կը նշանակէ հաւկիթի ձեւ ունեցող :

— Շատ լաւ, սիրուն տղաքս, աղէկ պատասխաններ կուտաք ինձ : Դուք խօսեցաք բաղին հասակին, գլխուն, կտուցին, աչքերուն և աւանջներուն վրայ, խօսեցաք նաև անոր մարմնոյն ու պարանոցին վրայ, այնպէս չէ՞ :

— Այո, այո :

— Հիմա կրնա՞ք ըսել ինձ թէ բաղին կուրծքը ի՞նչպէս է :

— Բաղին կուրծքը դուրս ինկած է :

— Մարմնոյն վրայ բաղն ի՞նչ ունի . ի՞նչ ունի տակի կողմէն :

— Մարմնոյն վրայ բաղը ունի երկու թեւ, իսկ տակէն բաղն ունի երկու ոտք :

— Ի՞նչ կը տեսնէք ոտքերուն վրայ :

— Ամեն մէկ ոտքերուն վրայ բաղն ունի

չորս մատ, որոնց ծայրերը կան բուլթ ու լայն եղունգներ :

— Բաղին մատերն ո՞ւր ուղղուած են : Եւ ի՞նչ մասնաւոր բան մը ունին :

— Բաղին մատներուն երեքը ուղղուած են դէպի առաջ, իսկ մէկ փոքրիկը դէպի ետ : Մատներուն մէջ ունի մաշկ :

— Շատ լաւ . հիմա դուք պիտի խօսիք ինծի քիչ մըն ալ բաղին ուրիշ բաներուն վրայ : Ըսէ՛ք տեսնեմ՝ բաղն ի՞նչ ունի մարմնոյն ետեւը :

— Մարմնոյն ետեւը բաղն ունի կարճ պոչ :

— Ի՞նչով ծածկուած է բաղը :

— Բաղն ալ հաւուն պէս ծածկուած է փետուրներով, բայց կուրծքի փետուրներուն տակըն ալ շատ աղուամազ ունի (բարակ մազ) :

— Բաղերն ի՞նչ յատկութիւն ունին, տեսնեմ՝ ճիշդ կը յիշէ :

— Բաղերը շատ լաւ կը լողան ջուրի մէջ, իսկ ցամաքի վրայ անոնք կը պտըտին կամաց կամաց և օրօրուելով :

— Կրնա՞ք այդպէս ըսել առհասարակ ամեն բաղերու համար :

— Ոչ, օրիորդ . վայրի բաղեր ալ կան, որոնք կը թռչին շատ արագ :

— Ըսել է ընտանի բաղերը անկարող են թռչելու :

— Այո, ընտանի բաղերը չեն կրնար թռչիլ :

— Լաւ, հիմա ըսէ՛ք ինծի թէ բաղերը ի՞նչ սնունդով կը սնանին :

— Բազերը կը սնանին որդերով, միջատներով, խոտով, ընդեղէններով . . .

— Անոնց միսն ի՞նչպէս է:

— Անոնց միսը շատ համով է. համեղ կերակուր կը պատրաստուի անոր միսէն:

— Հապա անոր հաւկիթը:

— Շատ համով է, հաւուն հաւկիթին պէս:

— Շնորհակալ եմ, տղաքս, հարցումներուս ճիշդ և արթուն պատասխաններ տուիք. հիմա կ'ուզէ՞ք ըսել ինձ բազիկի վրայ սիրուն բան մը, ոտանաւոր գրողած մը:

Տղաք կ'սկսին արտասանել մէկ բերան.

«Բազիկ բազիկ . . .»

ԾԱՆՈԹ.— Այս եւ նախորդ դասերուն նպատակն է զարգացնել մանկան դիտելու եւ ուսումնասիրելու կարողութիւնները: Ուսուցիչը ինք խօսելի առեղի, պիտի խօսեցնելու առաջնորդե երախաները՝ զանոնք ուշադիր դարձնելու համար դասին:

ԴԱՍ ԺԴ.

ԸՄՊԵԼԻ

Օրիորդը.— Ըմպելին ինչ է, ինչ բաներ ըմպելիք կը կոչուին:

— Ըմպելիք կը կոչուին ջուրը և խմելու յատուկ հեղուկներ:

— Ո՞րն է գլխաւոր ըմպելիքը և ի՞նչ օգուտ ունի այն:

— Ըմպելիքներուն գլխաւորն է ջուրը որ կը զովացնէ և ծարաւը կ'անցնէ:

— Աղէկ, տղաքս, ջուրէն զատ ըմպելի կը

կոչուին նաև այնպիսի հեղուկներ, որ կը խմենք զովութիւն, տաքութիւն, արթնութիւն և ուրիշ ազդեցութիւններ ընդունելու համար: Ըսէք ինձ քանի մը ըմպելիքներ տեսնեմ:

— Գինի, գարեջուր և օղի:

— Գինին, գարեջուրը և օղին ոգելից ըմպելիք կը կոչուին, որովհետեւ շատ գործածուելով կը գինովցնեն:

— Ուրիշ տեսակ ըմպելիքներ ալ գիտէ՞ք:

— Սուրճը և թէյը:

— Սուրճը և թէյը չափաւոր գործածուելով սննդարար են, ըսէք, տղաքս, ուրիշ ըմպելիքներ ալ՝ որոնք կը պատրաստուին զանազան պտուղներէ:

— Ամեն տեսակ օշարակները:

— Օշարակները զովութիւն կուտան մեզի ամրան տաքերուն, երբ պաղեցնելով խմուին:

ԴԱՍ ԺԴ.

ՀԱՄԵՄՆԵՐ

Օրիորդը.— Ի՞նչ տեսակ նիւթեր «համեմ» կը կոչուին:

— Համեմ կ'ըսուին այն նիւթերը որ համ կուտան:

— Ի՞նչ բանի, տղաքս:

— Համեմները համ կուտան մեր կերակուրներուն և ըմպելիքներուն:

— Տեսէք ես ինչպէս պիտի բացատրեմ ձեր գաղափարը կամ ըսել ուզածը: Համեմ կը կոչուին այն տեսակ նիւթեր, որոնք մեր կերակուրներուն և ըմպելիքներուն մէջ համ ու հոտ աւելցնելով ախորժելի կ'ընեն զանոնք: Հիմա ըսէք համեմները որոնք են:

— Համեմներն են աղ, պղպեղ, կինամոն, անանուխ, սոխ, սխտոր, քացախ և մերթ շաքարն ու ձէթն ալ իբր համեմ կը ծառայեն:

ԴԱՍ ԺԵ.

ՀԱԳՈՒՍ ԵՒ ԲՆԱԿԱՐԱՆ

Օրիորդը.— Մննդեան պիտոյքէն զատ մարդի՞նչ տեսակ նիւթերու պէտք ունի անհրաժեշտ:

— Մննդական պիտոյքէն զատ մարդս անհրաժեշտ պէտք ունի հագուստի և բնակարանի:

— Մարդն ի՞նչ միջոց գործածած է հագուելու համար:

— Մարդը կենդանիներուն մորթէն և բուրդէն հագուստներ շինած է:

— Մտիկ ըրէք, տղաքս, մարդն ամենէն առաջ ծածկուած է այն կենդանիներուն մորթով որոնց միտք իրեն իբրեւ անունդ ծառայած է. յետոյ անոնց ստեւը, բուրդը և կաշին օգտակար կերպով գործածելու և իրեն համար աւելի թեթեւ և աւելի վայելուչ ազանեկիքներ (հագուստներ) պատրաստելու միջոցները գտած է: Ասոնցմէ

զատ տունկերէն ալ մարդիկ օգտուած են իրենց հագուստներուն պատրաստութեանը համար: Կրնա՞ք ըսել ինձ թէ որ տունկերն են անոնք:

— Բամպակենին, վուշը և կանեփը, որոնք կուտան թել մը, որով կաւալ կը գործուի:

— Լաւ. հիմա ըսէք ինձ, մարդս ինչպէս կըրցած է պատրաստել իրեն համար անձրեկն, ցուրտին, արևուն ջերմութեան, վերջապէս եղանակներու խստութեան դէմ պատսպարուելու բաւող բնակարան մը:

Ծառերէն հայթայթած է ան իրեն կարեւոր փայտը, շինելու համար խրճիթներ և տուններ:

— Ուրի՞շ:

— Հանքերէն՝ քար, երկաթ հանած է:

— Ոչ միայն քար և երկաթ, այլ նաեւ կիր, գած և այլն. կառուցանելու համար ընդարձակ և դիւր շինուածքներ, որոնք փայտակերտ շէնքերէն աւելի հաստատուն և դիմացկուն են:

ԴԱՍ ԺԶ.

ԱՊԱԿԻ

— Տղաք, գիտէ՞ք, ի՞նչ է ձեռքս բռնած սա առարկան:

— Ապակիի կտոր մըն է, օրիորդ:

— Այս ապակիին մէջէն կրնա՞ք տեսնել:

— Այո, օրիորդ. կրնանք տեսնել:

— Ապակին ի՞նչ է ուրեմն:

— Ապակին թափանցիկ է:

— Ապակին ի՞նչ բանի կը գործածեն մարդիկ:
— Մարդիկ ապակին կը գործածեն պատու-
հանները գոցելու:

— Ուրիշ ի՞նչ բանի կը գործածուի ապակին:
— Ապակիով կը շինուին հայելի, գաւաթ,
շիշ եւն.:

— Ի՞նչ պիտի պատահէր, Նուարդ, եթէ մեր
սենեակներու պատուհանները ապակիով գոց-
ուած չըլլային:

— Մեր սենեակներէն ներս պիտի թափէր
անձրեւն ու ձիւնը և չպիտի կրնայինք պատըս-
պարուիլ հովին դէմ:

— Եւ եթէ ապակիի տեղ փայտով ծածկած
ըլլայինք պատուհանները:

— Այն ատեն, օրիորդ, յստակ չպիտի կրնա-
յինք տեսնել:

— Ուրեմն, տղաքս, բնակարաններու շինու-
թեան համար կարեւոր նիւթ մըն է նաև ապակին:

Դ Ա Ս ԺԸ.

ԵՐԿԱՔ

Օրիորդը.— Հիմա, տղաքս, լաւ մը դիտեցէք
այն բոլոր առարկաները որոնք կարգաւ պիտի
շարեմ սեղանիս վրայ. անոնց անունները տուէք
և ըսէք ինծի թէ ի՞նչ բանի կը գործածուին:

(Ուսուցիչը կարգաւ կը դնէ սեղանին վրայ
երկաթէ զրիչ մը, քանի մը հատ ասեղ, պտու-
տակ մը, քանի մը գամ: Հետզհետէ տղաք այս

առարկաներուն իւրաքանչիւրին անունը կուտան.
ուսուցիչը բացատրել կուտայ անոնց ամեն մէ-
կուն գործածութիւնը:)

— Հիմա, սիրուն տղաքս, այս բոլոր առար-
կաները, որոնց անունը տուիք դուք, գիտէ՞ք թէ
ինչ նիւթէ շինուած են:

— Ամենքն ալ երկաթէ շինուած են, օրիորդ:

— Այո, երկաթէ շինուած են. կրնա՞ք ըսել
թէ երկաթն ուսկի՞ց կը հանուի:

— Երկաթը կը հանուի հողին տակէն:

— Կը կարծէ՞ք որ հողին մէջ գտնուին ասոր
պէս երկաթի կտորուանք:

(Օրիորդը ցոյց կուտայ քափցու երկաթի կտոր):

— Ոչ, օրիորդ. դուք ըսիք որ հողին մէջէն
հանուած երկաթը քարերու կամ ուրիշ նիւթե-
րու հետ խառնուած կըլլայ:

— Այո ճիշտ ասոր պէս (Օրիորդը կը ցուցնէ չը
գտնուած մետաղի կտորը): Լաւ մը դիտեցէք սա. պիտի
կրնայի՞ք ճանչնալ թէ ասիկա երկաթ է. թէ որ
ձեզի չըսէի զայն:

Երկաթն երբ այսպէս չգտնուած ըլլայ կը կոչ-
ուի «հանածոյ» կամ «հանք»: Դուք չ'էք գիտեր
հիմա թէ մարդիկ ի՞նչ միջոցով կը գտնեն այս
հանածոյն: Ի՞նչպէս կը հանեն ասոր մէջի եր-
կաթը: Ասիկա պիտի սորվիք երբ որ քիչ մըն ալ
մեծնաք:

Ա Ճ Ա Ռ

Օրիորդը. — Լաւ մը քննեցէք ինչ որ ձեռքս բռնած եմ. շօշափեցէք զայն և ըսէք տեսնեմ թէ ի՞նչ է այն :

— Աճառի կտոր մըն է, օրիորդ :

— Աճառը՝ օգտակար է: Կրնա՞ք ըսել թէ ի՞նչ բանի օգտակար է :

(Թուել տուեմ մաքրութեան այն ամեն պարագաները որոնց համար անառ կը գործածուի) :

Օրիորդը. — Մաքրութիւնը անհրաժեշտ բան մըն է :

— Այո՛, օրիորդ. մաքրութիւնը պէտքի բան է :

— Ըսել կ'ուզէք թէ մաքրութիւնը անհրաժեշտ է առողջութեան, չէ՞ : Անոնք որ առողջ մնալ կ'ուզեն՝ պէտք է միշտ մաքուր ըլլան : Երբ քիչ մըն ալ մեծնաք, պիտի բացատրեմ ձեզի թէ մենք ոչ միայն բերնով և թոքերով կը շնչենք, այլ կը շնչենք նաև մորթով. որպէս զի մորթը կարենայ շնչել. կարևոր է որ անիկա կատարելապէս մաքուր ըլլայ : Մեր հագուստներն ալ մաքուր ըլլալու են. մեր կարասիները և այն ամեն առարկաներն զոր կը գործածենք մենք. վասն զի անմաքրութիւնը՝ այսինքն՝ աղտոտութիւնը կրնայ բերել ամեն տեսակ հիւանդութիւններ : Տղաք, ի՞նչ ընելու է առաւօտուն վարժարան գալէ առաջ :

— Պէտք է մաքրուիլ, ջուրով և աճառով լուալ ձեռքերը և երեսները :

Օրիորդը. — Մարդ ի՞նչ կզգայ երբ կը տեսնէ աղտոտ տղայ մը, զայն սիրելու, անոր մօտենալու, անոր ձեռքին դպչելու փափաք կունենայ : Ինչո՞ւ արդեօք :

Դ Ա Ս Ի.

Օ Դ

Օրիորդը. — Այս սրահին մէջ, ձեր չորս կողմը, ի՞նչ կայ, տղաք, կրնա՞ք ըսել :

— Օդ կայ, օրիորդ, օդ կայ :

— Օդն ինչպիսի մարմին է :

— Օդը չի տեսնուիր, օրիորդ :

— Ըսել կ'ուզէք թէ օդը շատ նուրբ և թափանցիկ մարմին մըն է, աղէկ. կրնա՞ք ըսել ինչ՞ օդը գոյն ունի :

Աշակերտ մը. — Ունի :

Ուրիշ մը. — Չունի :

Օրիորդը. — Օդը քիչ քանակութեամբ եղած ատեն անգոյն է, այս սրահին օդին պէս. իսկ մեծ քանակութեամբ եղած ատեն կապոյտ գոյն մը կ'ունենայ, ինչպէս որ կրնանք տեսնել զայն, երբ դուրս ելած ատեննիս, աչքերնիս դէպի վեր բարձրացնենք : Հիմա. ի՞նչ կը կարծէք օդն օգտակար է մեզի :

— Օդն օգտակար է. առանց օդի շունչ չենք կրնար առնել :

— Օգն ոչ միայն օգտակար, այլ անհրաժեշտ է, տղաքս, բոլոր շնչաւորներուն համար: Առանց օդի մարդ չի կրնար ապրիլ: Կրնա՞ք օրինակով մը հաստատել այս ըսածս:

— Այո, օրիորդ, երբ որ շունչերնիս բռնենք, կը նեղուինք:

— Տղաքս, երբ որ մէկուն քիթն ու բերանը ուժով մը գոցենք, ներս օդ չի կրնար առնել, շնչառութիւնը կը դադրի և կը մեռնի: Ի՞նչ կը կարծէք, միայն շնչաւորները պէտք ունին օդի ապրելու համար:

— Ոչ, օրիորդ, ծաղիկներն ալ պէտք ունին օդի:

— Ոչ միայն ծաղիկները, տղաք, բոլոր բոյսերն ալ չեն կրնար աճիլ ու կը թառամին:

Հիմա ըսէք ինձ թէ մենք շնչառութիւնը ի՞նչ պէս կը կատարենք. այսինքն ՞՞ր բանովը օդ կ'առնենք:

— Մեր քիթովը և բերնովը կ'առնենք օդ:

Ըսել կ'ուզէք թէ մենք մեր շնչառութիւնը կը կատարենք գլխաւորաբար մեր քիթովն ու բերնովը: Օդին այդ ճամբով ներս առնելուն ինչ աշուն կը տրուի:

(Ոչ ոք կը պատասխանէ:)

Օր.— Օդին այդ ճամբով ներս առնելուն «ներշնչում» կ'ըսուի: Բայց երբ նոյն ճամբով ալ՝ օդը դուրս կուտանք մենք, օդին այս դուրս տրուելուն ի՞նչ անուն կը դրուի:

(Ոչ ոք կը պատասխանէ:)

— Ատոր ալ «արտաշնչում» կ'ըսուի: Հիմա, տղաք, կրնա՞ք ըսել թէ ներշնչմամբ ի՞նչ տեսակ օդ ներս կ'առնենք մենք:

— Ներշնչմամբ մաքուր օդ կ'առնենք:

— Իսկ արտաշնչմամբ ի՞նչ տեսակ օդ դուրս կուտանք:

— Արտաշնչմամբ ալ աղտոտ օդ դուրս կուտանք:

— Ուրեմն երբ սենեակի մը մէջ նստած ենք, մեր արտաշնչած աղտոտ և թունաւոր օդէն ի՞նչ պէս պէտք է զգուշանանք:

— Պատուհանները բանալով: Այսինքն սենեակին օդը փոխելով:

— Օգը այս կերպով փոխելու պէտք է մեծ ուշադրութիւն ընել, մանաւանդ ձմրան՝ ուր սովորութիւն է ժամերով փակուած մնալ միևնոյն սենեակին մէջ:

Շատ լաւ, բաւական խօսեցանք օդին վրայ: Հիմա անցնինք խօսակցիլ քիչ մ'ալ տարբեր նիւթի վրայ:

Դ. Ա. Ս. Ի. Ա.

ՇՈԳԻ, ԱՄՊ, ԱՆՁՐԵԻ, ՍԱՌ, ԶԻՆ,

Օրիորդը.— Վահրամ, կրնա՞ս ըսել թէ ջուրն ի՞նչ կ'ըլլայ, երբ կաթսայով եռացունենք զայն կրակի վրայ:

— Զուրը կը հատնի, օրիորդ:

— Զուրը կը շոգիանայ ըսել կ'ուզէք: Լաւ դի-
տմն էք նաև թէ ինչ կը պատահի, երբ կափա-
րիչ մը բռնենք շոգիացած ջուրին վրայ:

— Այո, օրիորդ, կափարիչը ջուրի փոքրիկ
կաթիլներով կը ծածկուի:

— Այո, ճիշդ այդպէս է: Բայց ի՞նչպէս, ուրկէ
կը գոյանան այդ կաթիլները... չե՞ս կարող ըսել:
Շուրջով ջուրին վրայ դրած կափարիչնիս տմբ էր
թէ պաղ:

— Կափարիչը պաղ էր, օրիորդ:

— Ուրեմն կափարիչին պաղութիւնն էր որ
շոգին նորէն ջուրի փոխեց. այնպէս չէ:

— Այո, օրիորդ, կափարիչին պաղութենէն
շոգին նորէն փոխուեցաւ ջուրի:

— Լաւ, հիմա ամենքդ մէկտեղ պատասխանե-
ցէք, տեսնեմ, ջուրը տաքնալով ի՞նչի կը փոխուի:

— Շոգիի:

— Շոգին պաղելով ի՞նչի կը փոխուի:

— Շոգին ալ պաղելով կը փոխուի ջուրի,

— Արաքս, կը յիշես անցեալ ամիս առատ
անձրեւ մը եկաւ, որ բոլոր գետինը թրջեց և ցե-
խոտեց:

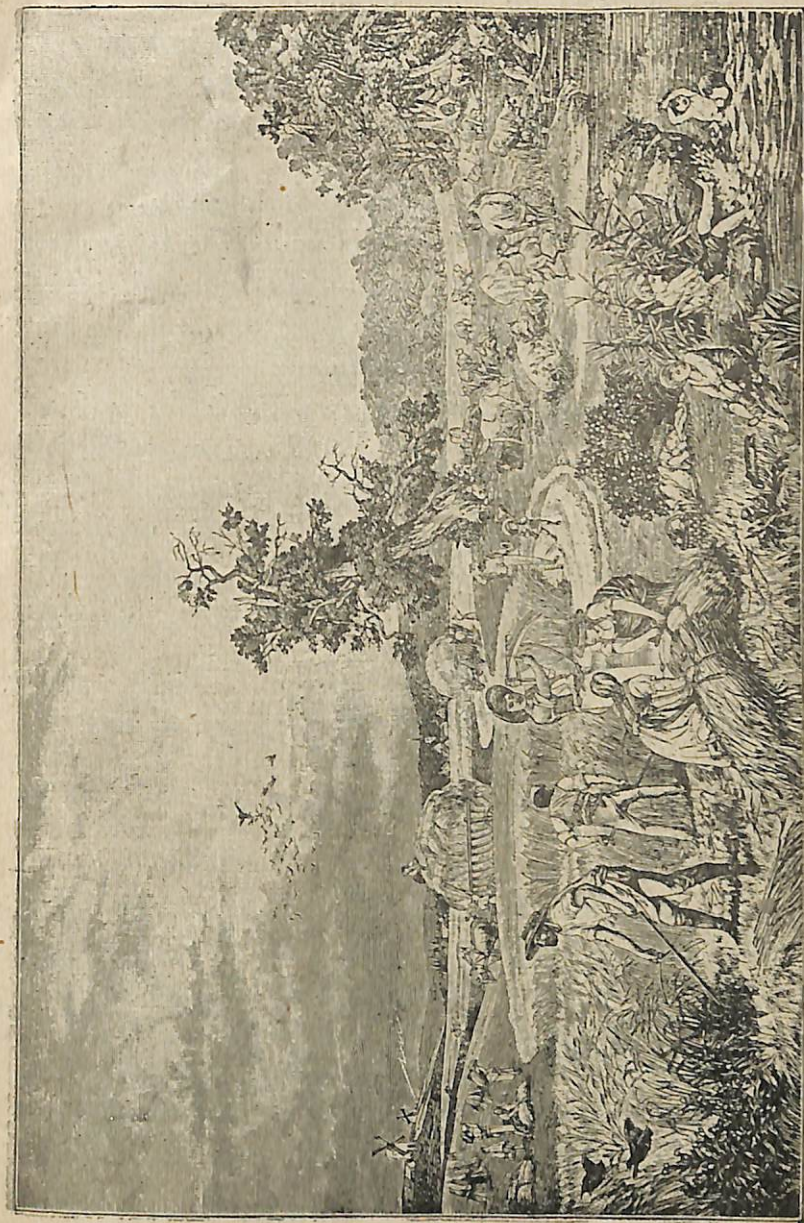
— Այո, օրիորդ. կը յիշեմ:

— Լաւ գետինները երկար ատեն այդպէս
թրջուած ու ցեխոտած մնացի՞ն.

— Ոչ, մէկ երկու օրէն այդ գետինները առաջ-
ուան պէս չորցան:

— Մէկ երկու օրէն այդ ջրերն ի՞նչպէս ան-
յայտ եղան:

— Հողը ծծեց զանոնք, օրիորդ:

— Ամենքն ալ հողը ծծեց :

— Ոչ, օրիորդ. մէկ մասն ալ շոգիացաւ:

— Բայց առանց կրակի ի՞նչպէս շոգիացաւ ան: Ձէ՞ մի որ ջուրը՝ կրակի վրայ եռալէն ետքը կը շոգիանայ:

— Այո, ջուրը կրակով կը շոգիանայ...

— Ի՞նչ կը կարծես կրակը միայն կը շոգիացնէ ջուրը, արեւն ալ տաքութիւն չունի՞. պէտք է գիտնանք որ այն անձրեւին մէկ մասն ալ արեւին տաքութեամբ շոգիացաւ:

Շատ աղէկ, ուրիշ հարցում մըն ալ ունիմ, կուզէի գիտնալ, Արամ, թէ արեւու տաքութենէն՝ անձրեւներու ջուրե՞րն են միայն որ կը շոգիանան:

— Ոչ, երկրիս վրայի բոլոր ջուրերն ալ կրնան շոգիանալ արեւու տաքութեամբ:

— Ո՞ւր կերթան, ի՞նչ կ'ըլլան այդ շոգիները:

— ...

— Շոգին որովհետեւ թեթեւ է օդէն, միշտ դէպի վեր կ'ելլէ, պարապ գնդակներու ձեւեր առնելով: Այդ պարապ գնդակներն՝ որոնք հետզհետէ դէպի վեր կը բարձրանան, գիտէ՞ք թէ ինչ կը կոչուին:

— ...

— Այդ պարապ գնդակները կը կոչուին ամպ: Ուրեմն ի՞նչ բանէ կազմուած են եղեր այն ամպերը, որոնք կը տեսնենք միշտ մեր գլխուն վրայ:

— Ամպերը կազմուած են շոգիէ:

— Շատ լաւ. քիչ մը առաջ ըսիք թէ երկրիս բոլոր ջրերը արեւու տաքութեամբ կը շոգիանան, այնպէս չէ՞:

— Այո:

— Այսպէս շոգիանալով, արդեօք երկրիս ջուրերը չե՞ն հատնիր, ի՞նչ կ'ըսէք:

— Ոչ, օրիորդ. չեն հատնիր՝ նորէն ջուրի կը փոխուին:

— Ինչպէս որ, տղաքս, շոգին՝ պաղելով՝ նորէն ջուրի կը փոխուի, այնպէս ալ այդ ամպերը՝ որոնք շոգիէ կազմուած են, պաղելով, իրարու կը միանան և կաթիլ կաթիլ վար կը թափին, որուն կ'ըսենք անձրեւ:

Օր. — Երբ շատ ցուրտ ըլլայ, ջուրերը ի՞նչ կ'ըլլան, տղաքս:

— Ջուրերը կը սառին, օրիորդ:

— Այսինքն ըսել կ'ուզէք թէ ցուրտին ազդեցութեամբ ջուրը իր հեղուկ վիճակը կը կորսնցնէ կը դառնայ հաստատուն մարմին, ջուրը այս վիճակին մէջ սառած է կ'ըսուի:

Հիմա ըսէք ինձ ի՞նչ է ձիւնը և կարկուտը:

— Ձիւնն ու կարկուտը սառած ջուր ըլլալու են:

— Այո, տղաքս, երբ օդին վերի կողմերը շատ ցուրտ է, ամպերուն ջուրը կը սառի և անձրեւի տեղ կարկուտ կամ ձիւն կու գայ:

— Կրնա՞ք ըսել թէ ի՞նչ է ձիւնահալքը:

— Ձիւնին հալիլը, օրիորդ:

— Ճիշդ է, բայց ինչ կը պատահի ձիւնահալք ըլլալու համար:

— ...

— Երբ ցուրտը կը նուազի, ձիւնը և սառը

Նուրի կը փոխուին և կը վազեն գետինն վրայ ,
ահա թէ ինչ է ձիւնահալը :

Դ Ա Ս Ի Ն

ՁՄԵՌ, ՁՄՈՒՇԿ, ԲԱԼԽԻՐ

Օրիորդը. — Տղաքս, նախորդ դասին խօսե-
ցանք, անձրևի, ձիւնի, սառի վրայ : Այսօր ինծի
ըսէք թէ երբ ձիւն կու գայ :

— Ձմեռը, օրիորդ, ձմեռը :

— Եւ ի՞նչ է ձմեռը :

— Ձմեռը ձիւնի և ցուրտի ժամանակն է :

— Ձմեռը տարւոյն չորս եղանակներէն մին
է. կրնա՞ք ըսել թէ քանի՞ ամիս կը տեւէ ան :

— Երեք ամիս կը տեւէ, օրիորդ :

— Ըսէք ինձ ատոնք որ ամիսներն են :

— Դեկտեմբեր, Յունուար և Փետրուար ամիսները :

— Հիմա տեսէք, տղաքս, ի՞նչ կը ներկայա-
ցընէ այս պատկերը : (Օրիորդը տղոց ցոյց կուտայ Ձրմ-
րան պատկեր մը) :

— Ձմեռը կը ներկայացնէ, օրիորդ :

— Ի՞նչ կը տեսնէք անոր մէջ :

— Կը տեսնենք ծառեր, տուններ և դաշտա-
գետին մը ծածկուած ճերմակ փափուկ ձիւնով :

— Ի՞նչ կ'ընեն սա տղաքը :

— Անոնցմէ ոմանք ձիւնագնդակ կը խաղան
և ոմանք կը սահին ձիւնին վրայ :

— Գիտէ՞ք, տղաք, թէ ինչ կ'ըսեն սառոյցին
վրայ այդպէս սահելուն. «չմշկել» կ'ըսեն :

Երբ գետինը կը սառի շատ կարծր, չմշկող-
ները, մասնաւոր կօշիկներ հագած, մեծ հաճոյ-
քով կ'զբօսնուն՝ սառին վրայ սահելով, իրենց
մուշտակապատ վերարկուներով լաւ մը պատըս-
պարուած :

Հիմա ըսէք ինձ՝ ի՞նչ բանի լծուած են սա
եղջերուները :

— Սահնակի, օրիորդ, սահնակի :

— Ո՛չ, տղաքս, այս ձեւ կառքը «բալխիր»
կ'ըսուի, որ շատ ցուրտ երկիրներու մէջ ճամ-
բորդութեան կը գործածուի :

Ուրեմն այս եղջերուները լծուած են . . .
ի՞նչ բանի :

— «Բալխիր»ի լծուած են :

ԶԳԵՍՏԱԽՈՐՈՒՄ

Մ ՈՒՇՏԱԿ, ԲՈՒՐԴ, ԱՍՈՒԻ, ՖԼԱՆԷԼ

Օրիորդը.— Նախորդ դասին կ'ըսէիք թէ ցուրտէն պատասպարուելու համար շատ հագնելու պէտք ունինք, հիմա. ըսէք ինձ թէ ձմրան ի՞նչպիսի հագուստներ կը հագնին մարդիկ:

— Մուշտակ կը հագնին, օրիորդ:

— Կրնա՞ք ըսել ինձ թէ ուրիշ կ'ստանանք մուշտակները:

— Մուշտակները կենդանիներէն կ'ստանանք

— Եւ որ կենդանիներէն:

— Կատուէն և նապաստակէն:

— Կատուէն և նապաստակէն զատ աքիսը, կզաքիսը, չրաղուէսը, չրշունը, սամոյրը ևայլն կուտան իրենց մուշտակը, որոնք շատ գեղեցիկ ալ են: Այս կենդանիները կ'որսացուին որսորդներէն: Բացի այս կենդանիներէն մարդիկ ուրիշ որ կենդանիներէն կ'ստանան իրենց հագուստին ախանախան նիւթերը. ուրիշ կերպով ըսենք, որ կենդանիները կուտան մեզի իրենց բուրդը:

— Ոչխարը, օրիորդ:

— Այծը, օրիորդ:

— Բուրդէ ի՞նչ կը պատրաստուի, գիտե՞ք:

— Հագուստ, օրիորդ. հագուստ:

— Նախ և առաջ «ասուի» և «ֆլանէլ», նաև դանազան բրդեղէն կերպաններ, որոնցմէ ապա հագուստ կը շինենք մեզի:

Գ Ա Ր ՈՒ Ն

ՇԵՐԿ, ԱՐՕՐ, ՄԱՆԿԵՌ, ԾԻԾԵՌՆԱԿՆԵՐ, ԲՈԶՈՒՆՆԵՐ

Օրիորդը.— Միրելի տղաք, այսօր ձեզի ցոյց պիտի տամ աղուոր պատկեր մը: (Եւ օրիորդը աշակերտներուն կը ներկայացնէ Գարնան պատկեր մը):

Տեսէք, ի՞նչ կը ներկայացնէ այս պատկերը:

— Օրիորդ, գեղեցիկ պատկեր մըն է, «Գարունը» կը ներկայացնէ:

— Ի՞նչէն ճանչցած, տղաք:

— Ահաւասիկ ծառերը որ ծաղկած են առանց տերելի, թիթեռնիկները և մեղուները կը թռչին ծաղկէ ծաղիկ: Պարտիզպանը կը փորէ հողը: Ահա թռչունները որ կուգան երամով:

— Աղէկ, տղաքս, նախ ըսէք ինձ թէ ի՞նչ է գարունը:

— Գարունը տարւոյն մէկ եղանակն է:

— Ո՞ր ամիսներուն կը պատահի գարունը:

— Մարտ, Ապրիլ և Մայիս ամիսներուն կը պատահի գարունը:

— Այդ ամիսներուն օդը ի՞նչպէս է:

— Շատ ցուրտ չէ, յաճախ անձրև կուգայ:

Ցուրտը արդարև կը մեղմանայ գարնան, օրերը կ'երկարին: Արևը կը փայլի և ծաղիկները կը ծաղկին: Տղաք, հողագործը ինչ ընելու պարտաւոր է:

— Գետինը փորելու է:

— Հողը «հերկելու» է, ըսել կ'ուզէք, չէ՞:

— Հապա պարտիզպանը:

— Պարտիզայանն ալ ծաղիկներ կը մշակէ. բոյսերուն արմատները կը խնամէ. հողը կը պարտաքնէ աղբով :

— Ըսէք ինձ՝ հողագործը ի՞նչով կը հերկէ երկիրը. յետոյ ի՞նչ կ'ընէ և ի՞նչ գործիքով կը հաւասարեցնէ հերկած հողը :

— Հողագործը . . . կը հերկէ . . .

Օրիորդը. — Լաւ. ինձ մտիկ ըրէք, հողագործը կը հերկէ հողը «արօրով», յետոյ հունտերը կը ցանէ և ապա «մանկեռով» կ'անցնի վրայէն՝ ցանուած հունտերը հողով ծածկելու և գետինը հաւասարեցնելու համար : Հիմա, ըսէք, հողագործը կը հերկէ . . . ի՞նչով :

— Արօրով :

— Կը ցանէ . . . ի՞նչ :

— Հունտեր :

— Գետինը կը հաւասարեցնէ՞ . . .

— Մանկեռով :

— Գարնան բոյսերը ի՞նչ կ'ըլլան :

— Գարնան բոյսերը դալար տերևներով կը ծածկուին :

— Աղէկ, պատկերին մէջ երեւցած սա թըռչունները ի՞նչպիսի թռչուններ են :

— Ծիծեռնակներ են անոնք և ուրիշ թըռչուններ :

— Անոնք ո՞ւր կը բնակին :

— Ծառերուն վրայ իրենց բոյներուն մէջ :

— Զեր մէջէն ո՞ր պատիկ տղան թռչունի մը բոյն ունենալ կ'ուզէ :

— Ոչ մէկերնիս, օրիորդ. պատիկ թռչնիկներ կան անոնց մէջ :

— Ապրիլ, տղաքս, թռչուններուն պէտք չէ դպչիլ, որովհետև անոնք շատ օգտակար կենդանիներ են : Ո՞վ կրնայ ըսել թէ ի՞նչ օգուտ ունին անոնք :

— Կ'երգեն, օրիորդ. կը ճռուողեն :

— Տղաքս, անոնք կը ջնջեն փնասակար միջատները և թրթուրները :

Գ Ա Ս Ի Զ.

ՄԻՋԱՏՆԵՐ

ԶՈՐԵԱԿ. ՄԵՂՈՒ. ՇԵՐԱՄ

Օրիորդը. — Ըսէք ինձ, տղաքս, բոլոր միջատներն ալ փնասակա՞ր են :

— Ոչ, օրիորդ, անփնասներ ալ կան :

— Ո՞րն է, ըսէք, այն աղուոր փայլուն միջատը որուն հետ կը խաղաք գարնան գերձանի մը ծայրը բանտարկած :

— «Զորեակը», օրիորդ, «Զորեակը» :

— Զորեակը, տղաք, մարդոց անփնաս այլ անօգուտ միջատ մըն է : Բայց ո՞րն է այն փոքրիկ միջատը որ թէև կը խայթէ բայց շատ օգտակար է իր անուշ հիւթովը :

— Մեղուն է այն, օրիորդ, մեղուն :

— Մեղուն ի՞նչ կ'արտադրէ, տղաքս :

— Մեղը կ'արտադրէ :

Ուրիշ տղայ մը. — Նաև մեղրամոմ :

— Ո՞ւսկից կ'առնէ իր հիւթը :

— Ծաղիկներէն , օրիորդ , և իր մեղրը կը շինէ փեթակի մէջ :

— Աղէկ տեսած էք փեթակ մը :

— Ոչ , օրիորդ , չենք տեսած :

— Լաւ , ըսեմ ձեզի . մեղուները փեթակին ներքնակողմը մեղրամոմէ խցիկներ շինած են , որոնք բլիշ կ'ըսուին . այդ բլիշներուն մէջ թագուհի մեղուն հաւկիթներ կ'ածէ , իսկ գործաւոր մեղուները պարապ բլիշները մեղրով կը լեցնեն :

Երբ քիչ մըն ալ մեծնաք աւելի ընդարձակօրէն պիտի խօսինք ձեզի հետ այս նիւթին վրայ :

Տղաքս , ըսինք թէ որդերը և թրթուրները շատ մեծ փնաս կը հասցնեն բոյսերուն՝ զանոնք ուտելով զրեթէ կը փճացնեն : Բայց չկարծէք թէ բոլոր որդերն , առանց բացառութեան , նոյնչափ փնասակար և անպէտ են , կայ պզտիկ որդ մը որ կ'արտադրէ նուրբ և փայլուն թել մը , կը ճանչնա՞ք դայն :

— Այո , օրիորդ , « շերամը » ըլլալու է այդ :

— Ստուգիւ « շերամն » է : Ըսիք թէ շերամը որդ մըն է բայց պէտք է գիտնաք որ անիկա յառաջ կուգայ փոքրիկ ձուէ մը , այնչափ փոքր որ կարծես ուլունք մըն է . երբ փոքրիկ որդը մեծնայ իր բերնէն նուրբ թելեր դուրս կուտայ և անոնցմով կը հիւսէ իրեն համար մետաքսէ

բոժոժ մը . մէկը կը փակուի , կ'անցնի քիչ մը ատեն և ահա օր մըն ալ բոժոժը կը ծակէ և դուրս կուգայ թիթեռնիկ մը եղած :

Գիտէք , տղաք , ինչով կը սնանի շերամը :

Տղայ մը . — Տերեւով կը սնանի :

Օրիորդ . — Այո , թիթեռնի տերեւով , հիմա դուք ըսէք ինձ թէ ինչ կ'արտադրէ շերամը :

— Շերամը մետաքս կ'արտադրէ :

— Մետաքսը ինչ բաներու կը գործածուի :

— Օրիորդ , շատ գեղեցիկ բաներ կը շինուի անկէ ժապաւէն : ...

— Մետաքսեղէն կերպասներ , թաւիշներ , երիզներ և բանուածքներու համար գոյնզգոյն մետաքսէ թելեր :

Կ Ա Ս Ի :

Ա Մ Ա Ռ

Հ Ո Ւ Ն Ձ Ք , Հ Ա Յ Ա Բ Ո Յ Ս Ե Ր

Օրիորդ . — Ահաւասիկ երրորդ պատկեր մըն ցոյց կուտամ ձեզի : (Օրիորդը կը պարզէ Ամրան պատկեր մը) :

— Ի՞նչ կը ներկայացնէ այս պատկերը :

— Ամառուան պատկեր մըն է :

— Ի՞նչ է ամառը :

— Ամառը տարուան մէկ եղանակն է :

— Ո՞ր ամիսներն են ամրան ամիսները :

- Յունիս, Յուլիս, Օգոստոս:
- Ըսէք ինձ, տղաքս, պատկերին նայելով, ի՞նչ փոփոխութիւն տեղի կ'ունենայ բնութեան մէջ. ամբան:
- Ահաւասիկ ծառերը բոլորովին ծածկը-
ւած են տերեւներով, արտերը հունձքերով, պը-
տուղները հասուն երեւոյթ մ'ունին, խաղողնե-
րը դեղին ողկոյցներով կախուած են որթա-
տուններուն վրայէն: Օրերը շատ աւելի երկար
են և օդը տաք է:
- Տղաք, տեսէք մշակը իր ձեռքը բռնած է
կեռ երկաթ մը, ի՞նչ է այդ գործիքը:
- Յորենը կտրելու գործիք:
- Մանգաղ մըն է այդ. հիմա ըսէք ամբան՝
հողագործը ինչ աշխատութիւն կը կատարէ:
- Յորենը կը կտրէ:
- Ամբան մէջ ցորենը կը հնձեն և որաներ
կը կապեն:
- Միայն ցորենը կը հնձեն. գիտէ՞ք թէ ո-
րոնք են «հացաբոյսերը»:
- Յորենը հացաբոյս է:
- Ոչ միայն ցորենը, այլ գարին, հաճարը,
վարսակը հացաբոյսեր են, որովհետեւ անոնցմով
ալ հաց կընայ պատրաստուիլ:

ԱՅԳԵԿՈՒԹՔ, ՈՐԹ, ԽԱՂՈՂ, ԳԻՆԻ, ՀՆՁԱՆ, ՏԱԿԱՌ, ԽՆՁՈՐ, ԽՆՁՈՐՈՂԻ

Օրիորդը. — Տեսէք, տղաքս, ահաւասիկ ձեզի
ուրիշ պատկեր մըն ալ (Օրիորդը ցոյց կուտայ Աշնան
պատկեր մը):

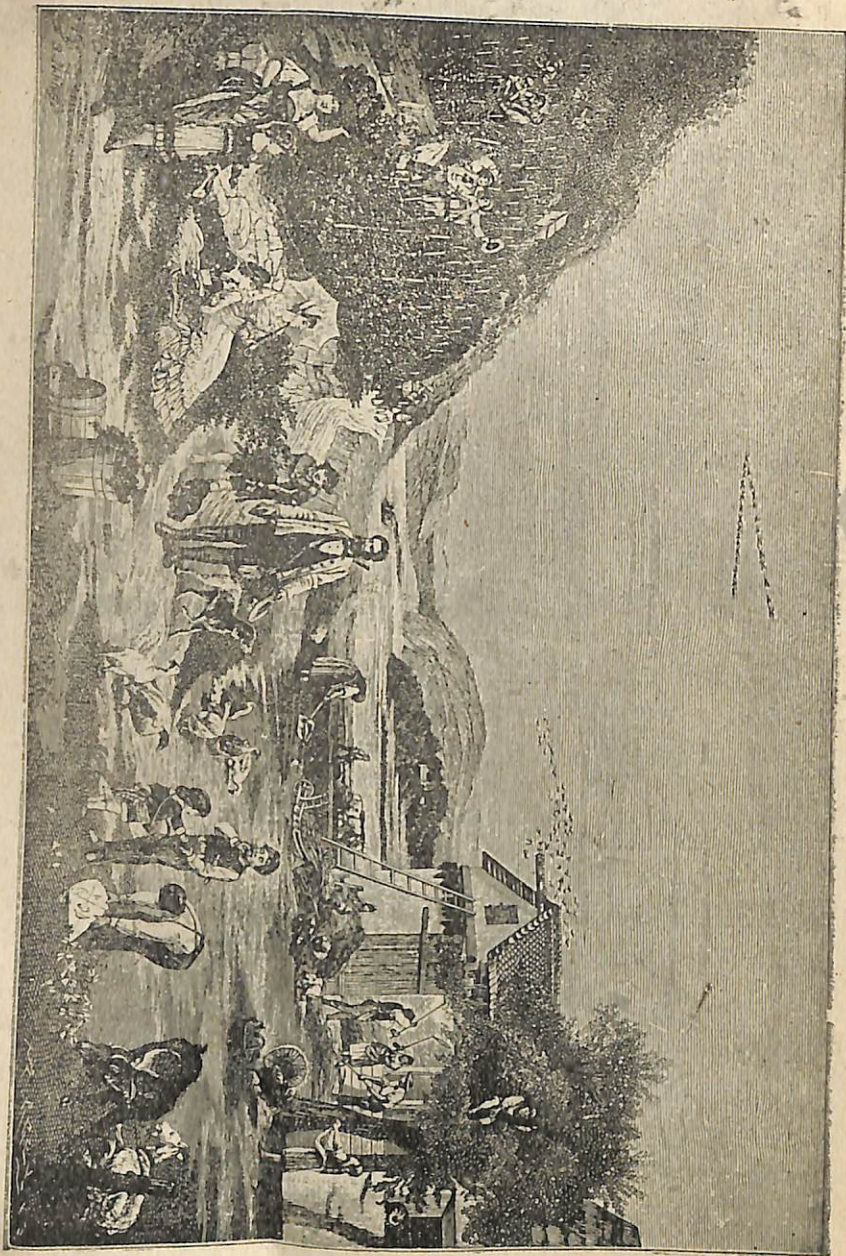
- Ըսէք ինձ տեսնեմ ի՞նչ պատկեր է այս:
- Աշնան պատկերն է, օրիորդ:
- Աշունը ի՞նչ է:
- Աշունը տարուան մէկ ուրիշ եղանակն է:
- Որոնք են աշնան ամիսները:
- Աշնան ամիսներն են Սեպտեմբեր, Հոկ-
տեմբեր, Նոյեմբեր:

— Հիմա դիտեցէք պատկերը և պատասխա-
նեցէք հարցումներուս: Ի՞նչ փոփոխութիւն կը
նշմարէք բնութեան վրայ:

— Պատկերին վրայ կը տեսնենք որ արտե-
րը հնձուած են բոլորովին, ծառերուն տերեւնե-
րը մեծ մասամբ դեղնած, կը տեսնենք թռչուն-
ներ որ երամով կ'անցնին երկնից երեսէն, եր-
կընքին վրայ ամպեր կան: Լաւ, հիմա ըսէք թէ
օդն ի՞նչ վիճակ ունի, առաջուան չափ տա՞ք է:

— Ոչ, օրիորդ, օդը կ'սկսի ցրտել մերթ ընդ
մերթ անձրեւներ կը տեղան:

- Եւ օրերը շատ երկար են:
- Օրերը կ'սկսին կարճնալ:
- Տեսէք սա զիւղացիները որ խմբովին կ'եր-

թան կռնակներն կողովներ առած, ի՞նչ աշխատութիւն ունին կատարելիք:

— Տղաքս, «Այգեկութք»ի ժամանակ է, անոնք կ'երթան քաղել խաղողի հասուն ողկոյզները: Ըսէք թէ խաղողը ո՞ւր կը բուսնի:

— «Որթատունկերուն վրայ»:

— Խաղողով ի՞նչ կը շինուի:

— Խաղողով գինի կը շինեն:

— Լաւ, ո՞վ կընայ պատմել թէ խաղողէն ի՞նչ պէս գինի կը պատրաստեն:

— Լաւ, մտիկ ըրէք, տղաք, խաղողի ողկոյզները կը լեցնեն հնձանին մէջ և ոտքով կը ճմլեն, հիւթը կը հոսի անագին տակաւի մը մէջ որ հընձանին տակը զրուած է: Այս հիւթն է որ խմորելով կ'ըլլայ գինի: Այդ գինին վերջապէս շիշերու մէջ կը լեցնեն և կը քամոմով կը կնքեն խիցը:

— Կը տեսնէ՞ք սա ծառերը կարմիր պտուղներով. ի՞նչ են անոնք:

— Խնձորենիներ են, օրիորդ:

— Լաւ, տղաք, այս կարմիր խնձորենիներէն է որ կը շինուի «խնձորօղին»:

— Կընա՞ք ըսել ինձ, տղաք, թէ հողագործը ինչ աշխատութիւն ունի աշնան:

— Հողագործը երկիրը կը հերկէ աշնան:

— Երկիրը կը հերկէ ինչո՞վ:

— Երկիրը կը հերկէ արօրով:

— Եւ ի՞նչ կը ցանէ:

— Բոյսեր, օրիորդ:
 — Յորեն կը ցանէ, տղաքս, հերկուած գետնին վրայ, յետոյ, տափանով կը հարթէ գետինը: Յորենը ամբողջ աշունը, ձմեռը պէտք է մնայ թաց հողին մէջ, գարնան ծլելու և ամրան հունձք տալու համար:

— Աշնան ի՞նչ կ'ընեն ցորենը:

— . . .

— Աշնան կը կամեն ցորենը և ցորենի հատիկները յարգէն զատելու համար կերնեն:

ԴԱՍ ԻԷ.

ԱԳԱՐԱԿ

ՁԻ, ԷՇ, ՇՈՎՈՒԻ ՇՈՒՆ, ԳԱՅԼ, ՈՋԽԱՐ, ԽՈՋ, ՇԱԻ, ԱՂԱԻՆԻ, ԿԱՅՆԱՐԱՆ, ԿԱՅ, ԿԱՐԱԳ, ՊԱՆԻՐ:

Օրիորդը. — Հիմա ըսէք տեսնեմ, սիրուն տղաք, ի՞նչ պատկեր է այս և ի՞նչ կը տեսնէք տնոր մէջ:

— Շատ աղուոր պատկեր մըն է, օրիորդ, մենք հոն կը տեսնենք հաւնոցի բոլոր հաւերը, կը տեսնենք փոքրիկ խոզեր, շուն մը շղթայով կապուած, ձիեր, աղաւնիներ, աւելի հեռուն

կովեր կ'արածին, ձիադարման մը որ ձիեր կը խնամէ:

— Այս պատկերը «ագարակ» կը ներկայացնէ: Տղաք, գիտէ՞ք ինչ է ագարակը: Այնպիսի տեղ մըն է, ուր ընտանի կենդանիներ կը բուծանեն, անոնց կաթը, հաւկիթը, միսը ստանալու համար. հոն կ'զբաղին երկրագործութեամբ, կը մշակեն ընդարձակ հողեր: Կրնա՞ք ըսել, տղաք, որո՞նք են ագարակի մը մէջ գտնուած ընդանի կենդանիները:

— Հաւը, աղաւնի, կովը, ձին:

— Եւ դեռ ուրի՞շ:

— Խոզը, ճագարը, այծը, ոչխարը, հնդկահաւը, սագր, էշը, գոմէշը:

— Դուք կը մոռնա՞ք հովիւին շունը:

— Այո, օրիորդ, նաև շունը:

— Շունը ի՞նչ օգուտ կը կարծէք որ ունենայ:

— Պահպանութիւն կ'ընէ:

— Այո, տղաք, պահպանութիւն կ'ընէ հօտին, որովհետեւ շատ անգամ գայլը կ'այցելէ և կը կոտորէ ոչխարները, եթէ շուն չըլլայ հովիւին հետ:

Ուրիշ հարցում մը ևս: Ի՞նչ կը կարծէք, տղաք, այսքան կենդանիներ բուծանելու համար սնունդ պէտք է՞:

— Այո, օրիորդ, պէտք է:

— Ի՞նչպիսի սննդեան պէտք ունին կենդանիները:

— Խոտի պէտք ունին, նաև գարիի, եգիպտացորենի:

— Մի մոռնաք յարդը և չոր խոտը, որոնք անհրաժեշտ են ձմեռը: Ընտանի անասուններուն սննդեան համար պէտք եղած ամեն բան ագարակին հողերէն յառաջ կուգայ. ո՞վ կը մշակէ ատոնք:

— Մշակները:

— Ճիշդ է, ագարակին մէջ կան ուրեմն մշակներ, և դեռ ուրիշ:

— Շատ ծառայողներ:

— Այո, կաթնարանին, հաւնոցին, ախոռներուն համար յատուկ ծառաներ և աղախիներ կան, հոտերուն համար հովիւներ:

— Գիտէք թէ կաթով ի՞նչեր կը պատրաստեն:

— Կաթով կը պատրաստեն պանիր, մածուն, կարագ, սեր:

— Հաւերէն ի՞նչ կ'ստանան:

— Հաւկիթ և վառեակներ:

— Բոլոր այս արտադրութիւնները ի՞նչ կ'ընեն:

— Կուտեն, օրիորդ:

— Ոչ ամենքը, տղաքս, աւելորդը կը ծախեն վաճառանոցները: Ագարակին մէջ ուր բազմաթիւ ծառաներ կան, ո՞վ է որ կը հրամայէ և կը հսկէ աշխատութիւններուն վրայ:

— . . .

— Ագարակապանը և իր կինը որ կ'ըսուի ագարակապանուհի: Անոնք են որ կը հսկեն ագարակին մատակարարութեան:

Կ Ա Ս Ի Ը.

ԱՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հիւզ ԶԳԱՅԱՐԱՆՔՆԵՐ, ԿԵԱՆՔ, ՍՆՆԴԱՌՈՒԹԻՒՆ

— Օրիորդ. — Հիմա, տղաքս, անցնինք ուրիշ նիւթի մը: Մարդիկ հինգ զգայարանք ունին. ատոնք են տեսանելիք կամ աչք, շօշափելիք կամ ձեռք, ճաշակելիք կամ բերան, հոտոտելիք կամ քիթ և լսելիք կամ ականջ: Այս հինգ զգայարանքներով է որ կզգանք և զգալը կեանքն է, կամ, ուրիշ կերպով ըսենք, կեանքն է որ զգալ կուտայ:

Ահաւասիկ քարը, ըսէք ինձ թէ քարը կեանք ունի՞:

— Ոչ, օրիորդ:

— Ոչ, որովհետեւ անիկա զգայարանք կամ ու է զործարան չունի, հետեւաբար կեանք ալ չունի: Տղաքս, ապրելու համար պէտք է կեանքը պահպանել, ի՞նչպէս կրնանք պահպանել զայն:

— Ուտելով, օրիորդ:

— Օրուան մէջ քանի մը անգամ կը ճաշէք, չէ՞, արդ, այդ ուտելիքները կը մարսուին, այսինքն անոնց մէկ մասը արիւնի կը փոխուի և այդ արիւնը պէտք է մեր կեանքին պահպանութեանը համար: Ըսէք ինձ հիմա ի՞նչ բանի պէտք ունինք ապրելու համար:

— Մնունդի:

— Այո, տղաքս, լաւ ըմբռնեցիք, գոհ եմ, բայց ուտելիքներ կան սննդարար և ուրիշներ փաստակար, կան որոնց ազդեցութիւնը կը խանգարէ մեր ներքին գործարանները, ատոնք են թոյները կամ թունաւոր բոյսերը, ինչպէս սունկը որ մահ կը պատճառէ, կան նաև փտած կամ խակ պտուղները, օթեկ միսերը և այլն:

— Կրնա՞ք ըսել ինձ, տղաք, հեղուկ սնունդներ:

— Զուրը, գինին:

— Ըսէք հաստատուն սնունդներ:

— Հացը, միսը, հաւկիթը ևն:

— Ըսել է սնունդներ կան հեղուկ և հաստատուն:

— Այո, օրիորդ:

— Ե՞րբ կ'առնենք հեղուկ սնունդներ:

— Երբ որ ծարաւ ենք:

— Ե՞րբ պէտք ունինք հաստատուն սնունդի:

— Երբ որ անօթի ենք:

— Ուրեմն ծարաւն ու անօթին երկու տարբեր զգացումներ են, որոնք մեզի խմելու կամ ուտելու կը հորկադրեն: Արդ անօթութիւնը և

ծարաւը զգալի կ'ըլլան . . . երբ որ մեր գործարանները պէտք ունին . . . ի՞նչ բանի:

— Մնունդի:

— Աղէկ, երբ որ մեր ծարաւը և անօթութիւնը կ'անցնի, ի՞նչ պէտք է ընենք:

— Այլ չուտենք, չխմենք:

— Եւ եթէ շարունակենք ուտել և խմել, ատիկա չափազանցութիւն է որ մեր առողջութիւնը կը խանգարէ և, գիտէ՞ք, չափազանց ուտելը և խմելը որկրամոլութիւն է:

Դուք, պզտիկ տղաքներ, դուք շատ խորհեցէ՛ք այս դասին վրայ:

ԴԱՍ ԻԹ.

ՍՆՆԴԱՌՈՒԹԻՒՆ (Շար.)

Օր. — Սիրելի տղաք, պէտք է ուշադրութիւն ընել ուտելու ատեն լաւ ծամելու: Ձեզմէ շատեր, քիչ մը ծամած՝ կը կլկեն և այս բանը շատ գէշ է ձեր փափուկ ստամոքսին:

Գիտէ՞ք թէ ինչ է ստամոքսը:

Քանի մը տղաք. — Այո, օրիորդ:

Ուրիշներ. — Ոչ, օրիորդ, չենք գիտեր:

Օր. — Ստամոքսը, տղաքս, մեր ներքին գոր-

ծարաններէն մէկն է ուր կ'երթան մեր կերած
ամէն բաները, հոն է որ կը լուծուին անոնք և
արիւնի կը փոխուին:

ԳՍՍ Լ.

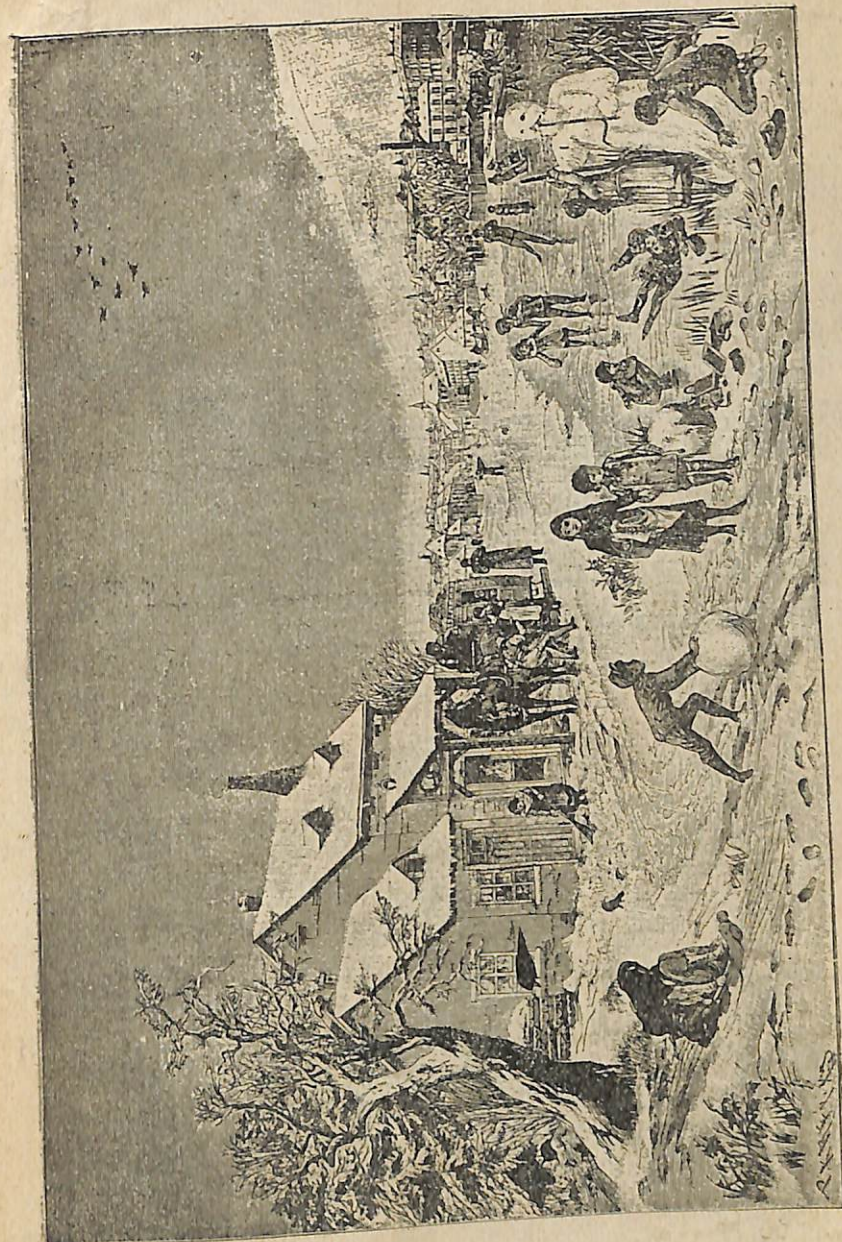
ԱՐԻՒՆ

Օր. — Գիտէ՞ք, տղաք, թէ ինչ է արիւնը:

— Այո՛, օրիորդ:

— Անշուշտ, տղաքս, տեսած էք զայն, բայց
չէք գիտեր տակաւին անոր պաշտօնը, ուրեմն
մտիկ ըրէք:

Արիւնը մեր ներսիղին շրջելով մեր մարմնոյն
ամեն մասին անուցիչ նիւթ կը մատակարարէ և
ատով է որ կը պահպանուի մեր կեանքը:

Զմիւ.

Օր. — Տղաքս, մեր մարմինը կազդուրուելու համար ի՞նչ բանի պէտք ունի:

— Հանգիստի:

— Հանգիստի, ոչ, ընդհակառակը. «մարզանքի» այսինքն մարմնամարզական փորձերու, զբօսանքի, նաև աշխատութեան: Աշխատութեան ըսի, որովհետև միայն մարմինը չէ որ աճումի, զարգացումի պէտք ունի այլ և միտքը, իմացականութիւնը, թէև ասոնց կազմութիւնը տարբեր է մարմնոյն կազմութենէն, բայց զարգացման օրէնքը նոյն է երկուքին համար ալ:

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ		Էջ
Դ ա ս Ա.	{ ԲԱՂԴԱՏՈՒԹԻՒՆ ԿԵՆԴԱՆԵԱՅ ԵՒ ԲՈՅՍԵՐՈՒ	3
Դ ա ս Բ.		5
Դ ա ս Գ.		7
Դ ա ս Դ.		8
Դ ա ս Ե.		9
Դ ա ս Զ.	{ ՄԵՆՈՒՆԴ	11
Դ ա ս Է.		12
Դ ա ս Ը.	ՀԱՅ	13
Դ ա ս Թ.	ՅՈՐԵՆ	14
Դ ա ս Ձ.	ՄԻՍ	15
Դ ա ս Ճ.	ՀԱԻ	16
Դ ա ս Ժ.	ԲԱԴ	19
Դ ա ս ԺԳ.	ԸՄՊԵԼԻ	22
Դ ա ս ԺԴ.	ՀԱՄԵՄՆԵՐ	23
Դ ա ս ԺԵ.	ՀԱԳՈՒՍՏ ԵՒ ԲՆԱԿԱՐԱՆ	24
Դ ա ս ԺԶ.	ԱՊԱԿԻ	25
Դ ա ս ԺԸ.	ԵՐԿԱԹ	26
Դ ա ս ԺԹ.	ԱՃԱՌ	28
Դ ա ս Ի.	ՕԴ	29
Դ ա ս ԻԱ.	ՇՈԳԻ, ԱՄՊ	31
	ԱՆՃՐԷ	
	ՍԱՌ	
	ՁԻՆ	
	ՁԻՆԱՏԱԽԷ	

Դ ա ս ԻԲ.	ՁՄԵՌ	36
	Չմուշկ	
	Բալլադ	
Դ ա ս ԻԳ.	ՋԵՌՈՒՅՈՒՄ	38
	Փայտ	
	Ածուխ	
	Հանքածուխ	
	Ջերմաչափ	
	Հարբուխ	
	Ցրտախածք	
Դ ա ս ԻԴ.	ԶԳԵՍՏՍԻՈՐՈՒՄ	40
	Մուշտակ	
	Բուրդ	
	Ասուի	
Դ ա ս ԻԵ.	ՖԻԼՈՍՓԻԱ	41
	Հերկ	
	Արօր	
	Ծիծեռնակներ	
	Թռչուններ	
Դ ա ս ԻԶ.	ՄԻՋԱՏՆԵՐ	43
	Ջորեակ	
	Մեղու	
	Շերամ	
Դ ա ս ԻԷ.	ԱՄԱՌ	45
	Հունձք	
	Հացաբոյսեր	
Դ ա ս ԻԸ.	ԱՇՈՒՆ	47
	Այգեկույթք	

	ՈՐԹ	
	Խաղող	
	Գինի	
	Հնձան	
	Տակառ	
	Խնձոր, խնձորողի	
Դ ա ս ԻԹ.	ԱԳԱՐԱԿ	50
	Ձի, էջ, հովուի շուն, գայլ, ոչ-	
	խար, խոզ, հաւ, աղաւնի, կաթ-	
	նարան, կաթ, կարագ, պանիր :	
Դ ա ս ԻԸ.	ԱՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ	53
	Հինգ զգայարանք	
	Կեանք	
	Մենդառութիւն	
Դ ա ս ԻԹ.	ՄՆՆԴԱՌՈՒԹԻՒՆ (Շար.)	55
Դ ա ս Լ.	ԱՐԻՒՆ	56
Դ ա ս ԼԱ.	ՄԱՐԶԱՆՔ	58

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0243707

102

ԳԻՆ 3 ՂՐՈՒՇ